

ELS RIALS D'ARENYS DE MAR

Passeig naturalístic i literari de la mà de Salvador Espriu

Manel Teodoro i Sadurni
Secció de Ciències Naturals
Museu Comarcal del Maresme-Mataró

*Pels rials baixa el carro
del sol, des de carenes
de fonollars i vinyes
que jo sempre recorre.*
S. Espriu, Cantic, 1971

INTRODUCCIÓ

La particular geografia del litoral arenenc, controlada i alguns contraforts que s'han arran del mar, han permès la formació d'una sèrie ben constituïts, disposats gairebé en sentit perpendicular a la costa i que romanen la major part de l'any eixuts. Les seves lleres saulonoses i seques s'aprofiten com a xarxa de comunicacions. Els rials difícilment poden filtrar tota l'aigua de les pluges torrencials típiques del clima mediterrani i es transformen en veritables torrenteres que, algunes vegades, es desborden i inunden camps i poblacions.

A la capçalera, l'aspecte del rial és més aviat torrencial; de seguida, però, avança encaixat per dintre de la plana i el seu pendent es va moderant. En aquests trams, el rial es veu acompanyat per fèrtils hortes protegides amb murs a banda i banda. Quan el rial és estret, l'espessa vegetació el cobreix per complet i es crea al seu interior un microclima molt particular. Els rials juguen un paper de primer ordre en el desguàs de l'aigua cap al mar i en el manteniment d'unes bones reserves, ja que la seva llera reuneix les característiques idònies per a la recàrrega dels aqüífers.

Els motius per preservar els rials fan referència, sobretot, a l'existència a les seves ribes, d'alocs (*Vitex agnus-castus*) (Fig. 1). L'alocar és una comunitat arbustiva típica d'ambients litorals i de cursos intermitents d'aigua. Les eixutes rieres silíciques de la comarca són, doncs, el lloc idoni per al seu desenvolupament; l'aloc s'hi instal·la donat que el subsòl no acumula suficient aigua com per a permetre el creixement d'un bosc caducifoli, típic d'ambients més humits. Als Països Catalans, els alocars són més o menys freqüents en les rieres situades per sobre de l'Ebre, mentre que al País Valencià hi trobem el baladrar, espècie menys exigent pel que fa a les disponibilitats hídriques.

L'aloc és un arbust de fulles oposades i palmades amb cinc folíols larreolats. En ple estiu floreix i el seu aspecte és molt peculiar. Les flors són petites i de color blanc. Les fruites són petites i agrupades en capítols. Les fruites són esfèriques, molt semblants a les de la pebre de Sant Jaume, aquí el sobrenom de "pebre foli". D'entre les propietats medicinals d'aquesta planta, destaquem que és diurètica, antiespasmòdica i, sobretot, s'ha usada per reprimir l'impuls sexual, d'aquí el sobrenom d'*agnus-castus* (cast i

l'unitat que forma l'alocar amb vinca grossa (*Vinco-Viticetum agni-casti*), es caracteritza perquè, a més de l'aloc, l'acompanya la vinca grossa, les canyes, els magraners, l'esbarzer, l'òlbia i la barretera. En els rials del nostre terme moltes d'aquestes espècies acompanyants han desaparegut, substituïdes per plantes arvenses, ruderals i moltes d'altres típiques del sotabosc de l'alzinar. Entre les espècies que més freqüentment acompanyen l'aloc trobem la canya, l'esbarzer, el roldor, l'esponyidella, la barretera, la rementerola, l'heura, el fonoll, el lligabosc, la falzia negra, diferents gramínies i un bon grapat de plantes ruderals entre les que destaca la morella roquera.

Al terme municipal d'Arenys de Mar, les causes que expliquen la desaparició gairebé completa dels alocars són, d'una banda, l'explotació dels

FIG. 1. L'alocar és una comunitat característica dels rials d'Arenys que avui es troba en franca regressió. (Foto: M. Teodoro)

seus hàbitats pels cultius de canyes, l'aprofitament agrícola dels marges i la urbanització i eixamplament dels rials i, de l'altra, la utilització dels rials com a vials de comunicació i la construcció de l'autopista A-19. D'entre elles, les més transcendents són les que tenen relació amb l'activitat agrícola: el pagès, en protegir els seus horts amb murs o bé en substituir la vegetació existent per canyars (que utilitzen per a múltiples funcions), impedeix el desenvolupament normal de l'aloc, donat que quan hi ha canyes, d'una manera periòdica es tallen per deixar pas a nous brots (Fig. 2). La construcció de l'A-19 no ha afectat de manera significativa als alocars que hi ha al terme municipal d'Arenys de Mar i el seu estat, abans i després de l'obra, no presenta canvis substancials. La desaparició dels alocars és anterior a l'A-19; no obstant això, cal assenyalar que el pas de l'autopista per Arenys ha afectat de manera traumàtica els rials que han estat canalitzats, eliminant-los i alterant la seva estructura i alteració principal. No obstant això, cal destacar la referència a desguàs de les canyes, que actualment baixen amb molta més velocitat degut a la gran impermeabilització que han patit les lleres.

A la nostra comarca, els alocars són especialment abundants a la riera de Cabriels. Les raons que expliquen aquesta particularitat són molt variades i un xic confuses donat que la manca de conservació d'aquesta riera és total. A la riera de Cabriels és possible trobar alocs en els trams urbans, tant a Vilassar de Mar com a Cabriels. Arran dels efectes de la rierada de la tardor

del 1996, la Junta d'Aigües va destruir quasi per complet aquesta comunitat declarada Espai d'Interès Comarcal pel Consell Comarcal del Maresme.

A l'espessa vegetació dels marges dels rials s'hi aixopluga una rica i variada fauna on predominen especialment els petits ocells que hi viuen emboscats. La seva presència només la percebem a través dels dolços i harmònics reflets amb els que ens delecten: el rossinyol, el rossinyol bord, el tallerol cap negre, el pardal de bardissa, el pardal xarrec, el cargolet, el gratapalles, el sit negre, el gafarró, la cadenera, el verdum i diferents espècies de mallarengues i pinsans en són exemples notables. Dins del grup dels rapinyaires, el mussol és el més abundant. Cal mencionar, especialment, la presència d'abellarols en les proximitats de molts dels rials del terme, que arriben a les nostres latituds amb les primeres calors primaverals. Aquest inventari es pot completar amb moltes més espècies com el gaig, la garsa, l'estornell i el corb, que també són força abundants.

En relació amb la fauna, esmentem la presència d'espècies típiques d'espais oberts i ambients agrícoles. Els grànols hi són especialment abundants. A les basses de moltes finques es troben fàcilment la granota verda, el sapo, les ranes. Els dragons i les sargantanes són abundants en els murs que protegeixen els marges. Pel que fa als mamífers, assenyalem la presència del teixó en diversos dels nostres rials. Els delatats les seves empremtes, amb els dits i les ungles ben marcats, les seves furgades a les hortes, els seus laberíntics caus i les seves femtes. Diferents espècies de rates pinyades i diverses classes de rosegadors i insectívors entre els quals destaca l'erició, completen la llista.

RIAL, TORRENT, RIERANY O RAMBLA

Un dels elements característics del paisatge del Maresme són els rials. Si bé els trobem al llarg de tota la comarca, el terme 'rial' s'usa només pels voltants d'Arenys de Mar, tot i que també és present, com a topònim, a Canet on s'hi registren el rial de Can Catà, el rial Figuerola, el rial de Vall de Pera, el rial del Sant Crist o el rial dels Oms, entre d'altres. També a Arenys de Munt, moltes de les torrenteres prenen el topònim 'rial'. Com a dada curiosa, cal assenyalar que el mot 'rial' s'utilitza a Arenys de Munt per denominar les rieres de la conca hidrogràfica de Sobirans: el rial de Can Campeny, el rial de Can Sala de Dalt, el rial de la Rectora, el rial del Boldrau, el rial de Can Mora, el rial Pascual o el rial Bellsolèl. L'únic afluent que no manté la denominació de 'rial' en aquesta conca és el torrent d'en Puig. En canvi els afluents de la riera de Vallalta que pertanyen al terme municipal d'Arenys de Munt no fan servir aquest mot: torrent d'Arribacavalls, torrent de Vailledunes o torrent de l'Oradella, entre d'altres.

'Rial', 'torrent', 'rierany' o 'rambla' són termes que al Maresme s'usen per definir gairebé el mateix: una petita riera, encara que existeixen

FIG. 2. Els canyars han substituït l'aloc a gairebé tot el territori i avui és la comunitat més representativa dels nostres rials. A la fotografia, el rial de la Serp. (Foto: M. Teodoro)

matissos, com ara en el cas del mot 'rambla', que es reserva per quan la riera en qüestió ha estat urbanitzada, com la rambla de Mataró o, fora de la nostra comarca, les famoses rambles de Barcelona. 'Torrent', en canvi, es fa servir quan el curs d'aigua en qüestió, després d'una forta pluja, circula de manera impetuosa, fenomen que amb freqüència succeeix en els rials d'Arenys de Mar. A Arenys de Munt, el fet que el Torrent d'En Puig no conservi el mot rial pot ser explicat perquè a la seva capçalera, que recull les aigües de la serra del Pollastre i de la zona dels Tres Turons, té un pendent molt pronunciat. Un altre terme utilitzat en aquesta contrada, si bé molt menys estès, és el de 'rierany' aplicat a una petita riera. A Calella hi trobem el rierany dels Freres o el rierany de Vallenguli.

Des del punt de vista morfològic, els rials d'Arenys són molt semblants en la seva estructura als cursos d'aigua del Maresme central, com ara els situats a llevant de la riera de Sant Simó a Mataró. En aquesta altra zona geogràfica, però, mai s'utilitza el terme 'rial' sinó 'torrent' en el sentit que s'entén a Arenys de Mar.

Una gran diferència amb els de la resta de la comarca està en el fet que els rials d'Arenys s'han utilitzat des de molt antic com a camins veïnals i, en algun cas, fins i tot, integrats a la xarxa de carrers de la vila: el rial de Sa Clavella i el rial del Bareu en són clars exemples d'aquesta transformació. I, precisament, el principal "problema" que pateixen els rials d'Arenys té molt a veure amb la seva utilització com a camí o vial donat que després d'un aiguat, les lleres queden impracticables per a la circulació de vehicles, situació que provoca les queixes dels conductors.

ELS RIALS D'ARENYS DE MAR

Un dels signes d'identitat del terme municipal d'Arenys de Mar és, precisament, l'existència dels rials que, recollint les aigües dels vessants dels petits pujols, la porten fins a la riera, veritable eix hidrogràfic i vertebrador de la zona, o bé desemboquen en altres rials o directament al mar. Els rials creen un entramat magistral, un enterenyinat que dona una singular personalitat al paisatge del municipi i que ha estat font d'inspiració en molts passatges de l'obra de Salvador Espriu.

Per estudiar els rials, podem dividir a grans trets el terme d'Arenys en dos grans àrees, amb la riera com a eix separador: el sector sud i el sector nord (Fig. 3).

Sector Sud

- Rial de Canadells
- Rial Llarg
- Rial d'en Navarra
- Rial de Font de Joncs
- Rial de Valdegata
- Rial de Cerinyana
- Rial del Sapi
- Rial de Sa Clavella

Sector Nord

- Rial el Bareu
- Rial de Vallfiguera
- Rial del Frontori
- Rial de Tronquedà
- Rial de Canalies
- Rial de la Serp
- Rial de la Planeta
- Rial d'en Botifarra
- Rial del Cabaió
- Rial de Vallmaria
- Rial de Poliroig

ELS RIALS DEL SECTOR SUD

Presenten un nivell de degradació més pronunciat que d'altres per la forta humanització que han patit. Una consideració que cal tenir en compte és les grans diferències en la conservació segons la situació dels trams, sigui damunt o davall de l'A-19, donat que en els primers, l'estat general és molt millor. La degradació més greu es dona als trams que s'ajunten a l'A-19, un terreny que ha patit una gran impermeabilització. En aquest sector, la construcció de l'ACESA va situar-hi de manera excepcionalment nombrosos dissipadors energètics, uns ginyes que, fins i tot, han demostrat que estan infradimensionats i no han evitat els danys pels quals es dissenyaren.

Una segona causa de degradació dels rials d'aquesta zona té relació amb la construcció del polígon industrial Valdegata-Draper que ha suposat la desaparició del rial de Draper i un impacte negatiu sobre tot el rial de Valdegata. L'àrea comercial bastida als terrenys de l'antiga empresa Muvisa, al costat del rial llarg i la futura construcció, d'aquí a ben poc, de la variant de la B-511 a la mateixa zona, poden significar l'impacte definitiu per acabar amb els rials d'aquest sector.

Des del punt de vista florístic, constatar la inexistència d'alcò. La desaparició dels alcòs no és deguda a la construcció de l'A-19 perquè abans d'aquestes obres no havia estat detectada i en els treballs consultats tampoc s'esmenta aquesta comunitat. Segurament la desaparició s'ha d'explicar per la forta activitat agrícola que hi ha hagut en aquest tram. Caldria preservar les poques àrees forestals que encara es troben al rial de Canadells i en alguns trams del rial del Sapi, del rial Llarg i del rial de Valdegata.

La fauna ha patit també les conseqüències d'aquesta freqüentació i les espècies observades són les típiques d'àrees agrícoles i d'espais oberts. El teixó hi és present si bé no d'una manera tan activa com al sector nord. Pel que fa referència a les aus, s'hi han observat nombroses espècies d'ocells insectívors i granívors. Caldria potenciar la presència d'aquestes espècies mitjançant caixes niu.

Rial de Canadells

Petit rial que llinda amb el límit més meridional del terme municipal, situat en una zona relativament poc freqüentada pels problemes d'accés i

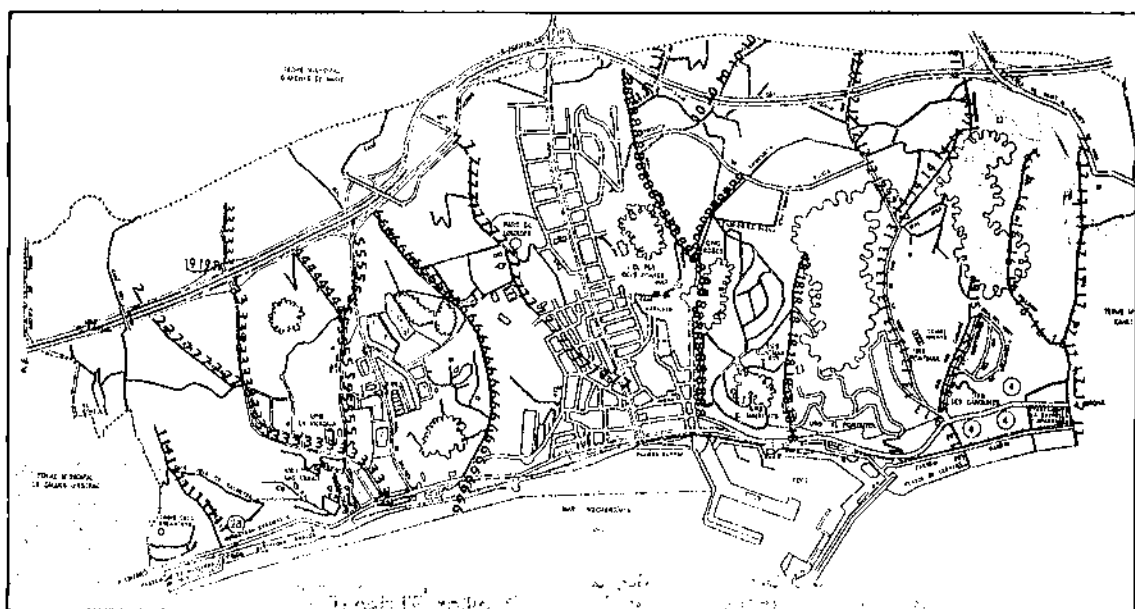

FIG. 3. Els rials del terme municipal d'Aiguà. 1. R. de Font de Joncs, 2. R. d'en Navarra, 3. R. Llarg, 4. R. de Cerinyana, 5. R. de Valldegata, 6. R. de Vallfoguera, 7. R. del Sapi, 8. R. de Planeta, 9. R. de Canadells, 10. R. de Frontori, 11. R. de Vallfoguera, 12. R. de Canadells, 13. R. de Canadells, 14. R. de Canadells, 15. R. de Canadells, 16. R. del Pollroig, 17. R. de Vallmaria, 18. R. de Vallmaria, 19. R. de Font de Joncs.

per la seva llunyania. A les seves proximitats hi ha la Torre dels Encantats i el poblat ibèric, on caldria actuar de manera urgentíssima. En sí mateix, el rial és bastant curt, però molt interessant, perquè circula per una vall amb una espessa vegetació que dificulta el pas per dintre la llera. El tram inicial transcorre entre l'Hotel Titus i el restaurant Hispània i és la part més degradada.

Rial Llarg

És el més important del sector sud i recull les aigües pròpies i les dels rials d'en Navarra, Font de Joncs, Valldegata i Cerinyana. És, també, el rial més humanitzat del sector, excepció feta del rial de sa Clavella. El seu sistema hidrogràfic s'ha vist seriosament alterat d'ençà de la construcció de l'autopista i la instal·lació de les mesures correctores per les rierades (els difusors energètics no han funcionat). L'alta freqüentació humana d'aquest rial ha minvat considerablement la riquesa biològica en aquesta conca: pràcticament no hi ha terrenys forestals al llarg de seu recorregut i en totes les àrees agrícoles, urbanes i industrials la vegetació es limita a plantes adaptades a l'estrés ambiental.

Rial de Font de Joncs

D'ençà la construcció de l'A-19, la seva conca ha desaparegut i les aigües que portava les recullen les cubetes de formigó que hi ha a banda i banda de l'autopista (actuacions com aquestes ens fan entendre la importància que ha tingut l'autopista en l'increment del risc de rierades que ha patit el terme municipal).

Rial d'en Navarra

Rial freqüentat quasi exclusivament pels pagesos que hi tenen conreus. L'impacte visual de

l'autopista ha deteriorat en bona mesura el paisatge d'aquesta zona. A més, d'ençà de la construcció de l'esmentada infraestructura viària, el seu règim hídric ha estat fortament alterat i s'hi han produït greus problemes d'erosió.

Rial de Valldegata

És el més degradat del sector, probablement (només al seu tram final, per damunt de l'autopista, es salva d'aquest estat). La construcció del polígon industrial Valldegata-Draper, l'enllaç amb l'A-19 i la mateixa construcció de l'autopista l'han menat a l'estat lamentable en què es troba avui en dia. És especialment greu la impermeabilització de la llera per davall de l'A-19, amb greus problemes d'erosió que fan que la pèrdua de sòl s'hagi de tenir en compte.

Rial de Cerinyana

Petit rial de la conca del rial de Valldegata. El tram superior presenta un elevat risc d'erosió a causa de la impermeabilització que ha patit la conca. El pas en vehicle a través del rial és del tot impossible i la densa vegetació formada especialment per canyes fa molt difícil el trànsit a peu.

Rial del Sapi

Pot ser sigui el rial més ben conservat del sector donat que, en bona part, no s'utilitza com a vial de comunicació i que transcorre entre erms i conreus abandonats. Per això mateix, les possibles actuacions urbanístiques en un futur immediat (urbanització a la finca de l'Hort del Bisbe) s'haurien de plantejar i executar respectant el rial com a tal.

Rial de sa Clavella

Fortament humanitzat, possiblement el que

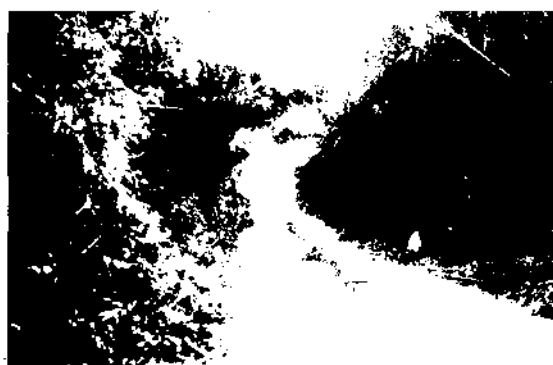

FIG. 5. L'espessa vegetació dels marges crea moltes vegades un microclima particular a l'interior del rial. A la fotografia, el rial del Frontori. [Foto: M. Teodoro]

Per aquest motiu seria necessari actuar en l'àmbit de la conca adoptant mesures que afavorissin la infiltració i retenció de l'aigua, sobretot al curs alt. A nivell ecològic, assenyalem la presència d'alguns animals al camí de ronda.

Rial de Vallfiguera

És un dels rials més ben conservats de la conca, abans de la construcció de l'A-19. S'ha produït una gran pèrdua de qualitat a causa dels problemes d'erosió que s'han multiplicat pels efectes de l'autopista. Actualment és un rial força degradat que conserva alzines als marges, que creen un petit microclima i que fa molt agradable fer-hi una passejada.

Rial del Frontori

Les noves canalitzacions han fet que, com a rial i en el seu tram baix, actualment hagi desaparegut; les aigües que portava circulen per unes cubetes de formigó situades als laterals de l'antiga llera que aboquen al camí de ronda. La qualitat ambiental, alhora, ha disminuït per la presència de l'abocador. El tram situat per damunt de l'A-19 està realment ben conservat (Fig. 5).

Rial de Tronqueda

Petit rial de la conca del rial del Bareu en un estat de conservació bastant lamentable, sobretot d'ençà la construcció de l'A-19 i d'un magatzem de materials d'obra, quan ompliren de runa i sediments tota la conca en el tram superior. Pels volts del camí de ronda és freqüent detectar la presència de caçadors, furtius la majoria de les vegades, que capturen moixons amb xarxes i amb vesc.

Rial de les Canalies

És l'únic rial del sector que no s'utilitza com a vial de comunicació pel que s'hi ha potenciat l'aparició d'una vegetació molt més densa, fins tot a la llera del rial, que ha contribuït a preservar-lo de les agressions. A més a més, transcorre per una vall on l'activitat urbanística encara no s'ha desenvolupat. La vegetació que hi predomina és un erm amb pi blanc i alzines en algun punt. Fora necessari preservar el rial en el seu estat actual i, per si algun dia s'urbanitza aquesta zona, caldria projectar-hi uns accessos que no incloguin el rial i deixar el bosc galeria suficientment dimensionat

perquè així quedi aïllat i protegit. D'ençà, però, el juliol de 1996 que ha començat en aquesta zona l'ampliació de la urbanització Portimar i no s'hi ha respectat cap dels criteris abans esmentats.

Rial de la Serp

Rial força humanitzat, molt freqüentat i, tanmateix, en un estat de conservació acceptable: l'allocar aquí hi és més abundant. La part més degradada del rial, es troba precisament al seu tram final, on conflueixen una sèrie d'instal·lacions que han malmès l'entorn d'una manera irreversible: el túnel de la N-II i la via del tren, la urbanització Portimar, un càmping i, una mica més amunt, el club de tennis.

Rial del Cabaió

Petit rial que aboca les seves aigües al rial de la Serp. Es caracteritza per ser un rial utilitzat com a via: en els seus primers metres —fins a la urbanització Les Carolines— i, a partir d'aquest punt, es converteix en un curs on l'espessa vegetació, canyes i bardisses el fan, pràcticament, impenetrable.

Rial d'en Soler

El curs baix és ben conservat, però és molt poc donat a utilitzar. El tram superior hi ha hagut una gran degradació, sobretot, la part alta del rial.

Rial de la Planeta

Possiblement, el rial més degradat de la xarxa hidrogràfica del rial de la Serp; el grau de degradació és semblant al dels altres rials situats per damunt del camí de Ronda. No obstant això, l'últim tram d'aquest rial conserva, encara, un cert encant.

Rial de Vallmaria

Aquest rial i els de la seva conca hidrogràfica són els més ben conservats malgrat el no haver-hi, pràcticament, alocs. El bon estat de conservació es deu al fet que són rials solament freqüentats pels veïns que tenen conreus a la zona. En tots els altres cassos d'aquest sector, els rials, a més de ser usats pels veïns, són també freqüentats per altres persones que els utilitzen en el trajecte dels seus desplaçaments.

Rial de Pollroig

Rial de característiques similars al rial de Vallmaria que, fins i tot, podem considerar que es troba en un millor estat de conservació, en especial la seva capçalera, on el rial transcorre per entre conreus, en un paisatge realment bonic.

ELS RIALS EN L'OBRA DE SALVADOR ESPRIU

Recordo amb detall cases i carrers del meu poble, vinyes, turons, rials, barques a la fusta. Sempre les recordo just en ser varades.

(S. Espriu, Doctor Rip)

Salvador Espriu reproduïx a la seva obra el paisatge, els costums i les persones d'Arenys de

Mar. La mítica Sinera, el seu univers particular, té com a límits naturals, a llevant, el turó del Mal Temps i, a ponent, el turó de la Pietat, amb el cementiri a dalt, pràcticament, doncs, el que avui és, encara, el nucli urbà d'Arenys de Mar.

*Quina petita pàtria
apercorcia el cementiri!
Quanta mar, Sinera,
de mar de pins i vinya,
mols de rials. No estimo
res més.*
(S. Espriu, *Cementiri de Sinera II*)

*Dalt del Mal Temps, arran
les velles sagues
dels garrovers corcats,
tornava el vent a començar.
Per un camí de cabres
baixà fins al rial.
Esglaonava fressa
en els canyars.*
(S. Espriu, *Llibre de Sinera*, I)

En les descripcions de la vegetació dels rials, Salvador Espriu es refereix poc als alocars i narra amb molt més detall els canyars i les plantes oloroses que hi troba, com ara el fonoll. Els conreus també han estat descrits de manera reiterativa al llarg de la seva obra (Fig. 6):

*Horts de secà i vinyes, pins, rials, canyars,
alocs, una carena baixa al fons*
(S. Espriu, *Doctor Rip*)

*L'oreig passa per l'enreixat dels canyars i
s'ajeu damunt el fonoll i els alocs*
(S. Espriu, *Ariadna al laberint grotesc*)

*Pols de rial, parets de vinyes i hortes, les
hortes rialleres de la costa, florides com un jardí*
(S. Espriu, *Laia*)

*Pels rials baixa el carro
del sol, des de carenes
de fonollars i vinyes
que jo sempre recordo.*
(S. Espriu, *Cementiri de Sinera, I*)

La placidesa dels rials es transforma, de sobte, durant la tempesta. Salvador Espriu glossa aquesta metamorfosi en diferents parts de la seva obra literària:

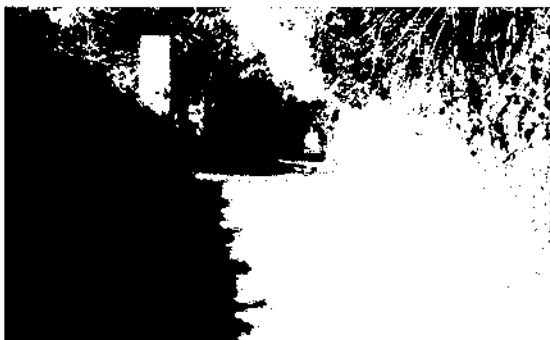

FIG. 6. Sovint, als marges dels rials la vegetació és substituïda per murs que protegeixen fèrtils hortes.
(Foto: M. Teodoro)

*Venia l'aigua
a grossos bots
pels llargs rials.*
(S. Espriu, *Llibre de Sinera*, XXXIII)

*Quan la desbocada força dels cavalls
de l'aiguat de sobte baixa pels rials,
he mirat aquesta terra,
he mirat aquesta terra.*
(S. Espriu, *Llibre de Sinera*, XXIV)

La velocitat de l'aigua en baixar pels rials és comparada per Espriu amb la força dels cavalls i la descriu, de manera magistral, en els següents versos.

*Res no deturaria
la força dels cavalls
de l'aiguat. Crasiatava,
deixa'ls passar
la curara.
Els llocs dels bots es trenquen
en el mar.
Deliri de pluja,
veu del llamp.
Retruny amplificada
rost avall.*
(S. Espriu, *Llibre de Sinera*, XXV)

Els rials formen un enreixat al llarg de tot el terme municipal. De tots, només el rial de Sa Clavella va a parar a la riera mentre que els altres ho fan en els altres rials que finalment desembocquen al mar.

*El rial desembocava a la platja, i les ones
eran ja al davant, molt properes*
(S. Espriu, *Laia*)

Precisament, el rial de Sa Clavella pren una especial rellevància en l'obra de Salvador Espriu, donat que és el camí tradicional que es segueix per arribar al santuari del Remei, un dels punts de peregrinació de la gent d'Arenys.

*Una tartana pujava rial amunt cap al Re-
mei, i he contemplat com les aixades dibuixaven
solcs als conreus i m'aturava a parlar...*

(S. Espriu, *Ariadna al laberint grotesc*)

*Per l'enclotat i sec camí de sorra
sentia al lluny resplendir la carena.
Jo no la veig, però, perquè me'n priven
les altes tanques d'alocs i canyars.*
(S. Espriu, *Llibre de Sinera* XXII)

BIBLIOGRAFIA

- ESPRIU, S. (1968). Obres Completes. Ed 62.
ESPRIU, A.; NOGUERES, N. i DE PONS, M.A. (1983). Aproximació històrica al mite de Sinera. Ed. Curial.
FOLCH, R. (1981). La vegetació dels països catalans. Ed. Ketres.
FOLCH, R.; FRANQUESA, T. i CAMARASA, J.M. (1984). Història Natural dels països catalans. vol. 7. Vegetació. Enciclopèdia catalana.
FONT QUER, P. (1980). Plantas medicinales. El dioscòrides renovado. Ed. Labor. S.A.